Anadolu'nun Fatihi

İYÂD B. ĞANEM

Radiyallahu Anhu

مِنْ مَبْلَغِ الأقوَامِ أنَّ جُمُوْعَنَا حُوْتُ الجَزِيرَةِ غَيْرَ ذَاتِ رِجَامِ
إنَّ الأعِـزَّةَ وَالأكَارِمَ مَـعْشَـرٌ فَضّوا الجَزِيْرَةِ عَنْ فِرَاجِ الهَـامِ

Bütün kavimlere ulaşsın ordularımızın kahramanlığı,
Çok çetin bir günde fethettik Cezire'yi,
İkramı bol, izzet sahibi insanlar
Temizlediler baykuş yuvalarını Cezire'den.

(Vakidî, *Fütuhu'l-Cezire*, s.7)

"Siz benden Allah'ın malını çalmamı istiyorsunuz? Vallahi bilsem ki beni testere ile doğrayacaklar yine de bana ait olmayan bir tek dirhemi zimmetime geçirip, devletin malına ihanet etmem!"

İyâd b. Ğanem (ra)

(İbn Kesir, *el-Bidâye*, VII, 171)

Adı	İyâd b. Ğanem
Anlamı	Karşılıksız olarak veren, hibe eden
Künyesi	Ebû Sa'd/ *Sa'd'ın babası*
Lakabı	Zâdu'r-Rikâb/ *Yolcunun azığı*
Baba Adı	Ğanem b. Züheyr b. Ebî Şeddad
Anne Adı	Tespit edilemedi.
Kabilesi	Harisoğulları/Mekke
Doğum Yeri	Mekke
Doğum Yılı	N. Öncesi, 28/Miladî, 582
İslam'a Girişi	Nübüvvetin 5. yılı
Sohbet Süresi	18 yıl
Rivayeti	4
Savaşları	Bedir, Uhud, Hendek, Yermûk, Cezire Fetihleri vs.
Görevleri	Humus, Kınnesrîn, Cezire valilikleri vs.
Vefat Yeri	Humus/Suriye
Vefat Yılı	Hicrî, 20/ Miladî, 641
Vefat Yaşı	59

Anadolu'nun Fatihi
İYÂD B. ĞANEM
(Radiyallahu Anhu)

"... Hem madem Risâle-i Nur'un mesleği hıllettir. Ve Urfa ise İbrahim Halilullah'ın bir menzilidir. İnşaallah bu meslek-i hilet-i İbrahimiye orada parlayacaktır. Hem ihtimal kavidir ki bu dehşetli semli (zehirli) hastalıktan kurtulsam gelecek kışta Urfa'ya gitmeyi cidden arzu ediyorum. Urfa taşıyla toprağıyla mübarektir. Bütün Urfa halkına, çoluk çocuğuna, mezarda yatanlarına her sabah dua ediyorum ve bütün Urfa halkına selam ediyorum. Ben çok hastayım onlar da bana dua etsinler!" [1]

Bu sözlerin sahibinin kim olduğunu Urfalılar çok iyi bilirler. Anadolu topraklarının yetiştirdiği büyük bir dava adamı, 20. yüzyılın büyük bir alimi, iman mücadelesinin büyük bir siması Bediüzzaman'ın sözleri bunlar...

Üstad, Urfa'yı çok iyi tanıyor, Urfa toprağının değerini çok iyi biliyor; bildiği içinde ebedi âleme Urfa toprağından yürümek istedi, Allah (cc) da nasip etti.

Urfa'nın mübarek toprağı yolumuzun yegane rehberleri olan nice Peygamberleri, nice sâdıkları, nice şehitleri ve nice salihleri bağrında saklamıştır. İşte biz bugün bu mecliste o salihlerden, sâdıklardan, hayatını imanına şahit kılan şehitlerden ve hayatını Peygamber'in getirdiği davaya adayan bahtiyarlardan birine misafir olacağız.

Onu misafir edeceğiz demiyorum, çünkü ev sahibi odur; mecliste onun adına kurulmuştur. Burada oluşan bu rahmet ondandır. Bereket onun ve-

[1] Bediüzzaman Saîd Nursi, *Emirdağ Lahikası*, s. 433.

silesiyledir; dolayısı ile bütün şerefte ona aittir. Bundan dolayı nasiplenenlerden olmak için Rabbimize dua ediyor, istifademizi arttırmasını O'ndan istiyor, bizi hayır yollarından mahrum bırakmaması için yakarıyoruz.

Türkiye'nin 81 vilayetinde, bir de buna Kıbrıs'ı da ekleyerek 82 ilde, o illerle bir şekilde bağı kurulan sahâbî efendilerimizi anlamaya, topraklarımıza ektikleri iman tohumunu kavramaya çalışıyoruz. Her ilde sahâbî efendilerimizi tespit ederken bazen orada medfun olanları, bazen oranın fetihlerine katılanları, bazen makamları bulunanları, bazen oradan bir şekilde geçenleri, bazen de oranın toprağı ve halkı ile bir şekilde ilişkilendirilenlerini tespit ettik... Söz konusu yer Urfa olunca, bu mübarek toprakta ve bu mübarek beldede bu saydıklarımızın hepsini bulmak mümkündür. Şu an kabirleri bilinmese de kaynaklarımız sahâbîlerden bazılarının Urfa'da metfun olduklarını söylerler.[2] Makam itibari ile Urfa'nın çeşitli yerlerinde makamlar olduğunu belirtirler. Bu güzel toprakların İslâm ile buluşmasına gelince çok önemli bilgilerle karşılaşırız.

Urfa'da Sahâbe İzleri

Urfa'nın kimin eliyle fethedildiği bellidir. Miladî 639, yani Hicretin 17. yılı -dikkat edin tarihe Efendimiz'in (sas) vefatının üzerinden daha 6 yıl geçmemiş- 4000 ila 8000 asker olduğu söylenen İslâm ordusu Urfa'ya geliyor; komutanları İyâd b. Ğanem olan bu ordunun en az üçte biri sahâbîdir.[3] Yani Urfa'nın toprağında yüzlerce sahâbî efendimizin ayak izleri vardır. Hal böyle olunca Urfa'ya sahâbî seçmek çok da zor değildir. Bundan dolayıdır ki Urfalılar sahâbî efendilerimizi çok seviyorlar. Çok sevmeliler; çünkü onları seven kurtulur... Efendimiz (sas) demedi mi: "**Kişi sevdiği ile beraberdir**"[4] yani burada seven orada sevdiği ile beraber olacaktır. Bundan dolayı hepimiz sahâbeyi çok sevmeli; sevgimizin de sözde kalmamasına, hayatlarımıza sirayet etmesine çalışmalıyız. Gerçi gerçek manada sevgi, sahibini sevdiği-

[2] Abdulaziz Kutluay, , *İslâm Tarihinde Şanlıurfa*, s. 86,134.
[3] İbn Asâkir, *Tarihu Medineti Dımaşk*, XLVII, s. 264.
[4] Buhârî, *Edeb*, 96; Müslîm, *Birr*, 165.

nin yolunda yürütür; zaten böyle bir sevgi insanı kurtarır, bizden istenen de budur.

Bundan dolayı bizler sahâbeyi çok sevmeli, her birimiz bir sahâbîyi kendimize kardeş edinmeli; bazen muhacir bazen ensâr gibi olmalı ve kardeşlik kurduğumuz sahâbî efendimiz ile aramızdaki muhabbeti çok çok ötelere taşımalıyız. Bizler her sahâbîyi sevmeli, işin başına elbette dört güzeller dediğimiz Hz. Ebû Bekir'i, Hz. Ömer'i, Hz. Osman'ı, Hz. Ali'yi radiyallahu anhum ecmain'i koymalı; ama üç sahâbî var ki Anadolu insanı olarak bizler bu üç sahâbîyi daha fazla sevmeli, isimlerini yaşatmalıyız. Bizim sahâbîlerimiz diye bu üç isme sahip çıkmalıyız.

Kim bu üç sahâbî?

1- Adiy b. Amire b. Ferve

2- Ziyâd b. Hanzala et-Temimî

3- İyâd b. Ğanem el-Fihrî

Zaten bizim asıl konumuz İyâd b. Ğanem'dir. Ama bir iki cümle ile diğer iki sahâbî hakkında bilgi vermek isterim.

Adiy b. Amire b. Ferve: Aslen Yemenli olan bu sahâbî efendimiz, Yemen'in meşhur kabilelerinden Kinde kabilesine mensuptur. Hayatı hakkında çok fazla bilgiye sahip olmasak da bu sahâbî efendimiz, Aleyhissalatu ve's-selam efendimizden bize tam 10 hadis nakletmiştir.[5] Onun naklettiği hadisleri Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde, bazılarını Müslim'in *Sahih*'inde, bazılarını İmam Nevevî'nin *Riyazü's-Salihîn*'inde görebilirsiniz. İbn Sa'd'ın ve İbn Hacer'in verdiği bilgiye göre Hicretin 40. yılında Ruha'da, yani Urfa'da vefat etmiştir. [6] Bu topraklarda medfundur, ama kabrinin yeri belli değildir; inşallah bulunur da daha fazla istifade edilmeye vesile olur.

Ziyâd b. Hanzala et-Temimî: Asr-ı Saâdet'in yiğit gençlerinden biriydi. Efendimiz (sas) onu peygamberlik iddiasında bulunan yalancı Müseyleme'nin üzerine gönderilen orduya, yardım etmesi için gönderdi. O da Efen-

[5] İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, s. 265.
[6] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1248.

dimiz'den bir kaç hadis rivayet etmiştir.[7] Birçok savaşa katılan, Hz. Ali'nin yanında yer alan Ziyâd, Urfa'nın fethi sırasında, Allah adına ve Allah namına bu beldenin köpeklerini havlatan, tavuklarını korkutan ilk yiğittir.[8] Onun atının ayaklarının sesleri dönemin Bizans İmparatoru Heraklius'u korkuya düşürmüş ve Heraklius Urfa'yı terk etmek zorunda kalmıştı. Urfa'yı terk ederken tarihe geçen sözünü bir daha yenileyecekti Heraklius... Bakacak Şam topraklarına ve: *"Elveda Suriye, ebediyen elveda..."* diyecekti.[9] Heraklius çok iyi anlamıştı ki Ziyâd gibi, Adiy gibi, İyâd gibi yiğitler olduğu müddetçe bir daha buralara dönmek mümkün değil... Ama ne oldu? Kaybettik o yiğitleri, biz de dolduramadık onların yerlerini, adı Heraklius olmayan ama zihniyeti Heraklius olan adamlar İslâm topraklarını gaspettiler ne yazık ki... Rabbim yeniden Ziyâdları içimizden çıkarsın;nasıl ki Herakliusları bu topraklardan sürüp çıkardıksa, o zihniyette olanları da bir daha sürüp çıkarmak nasip olsun inşallah...

İşte bu iki ismi ve şimdi size hayatını kısaca anlatmaya çalışacağım üçüncü isim olan İyâd b. Ğanem'i, Urfalılar hiç unutmamalı, başta da belirttiğimiz gibi her sahâbîyi sevmeli; ama bu üçünü biraz daha fazla sevmelilerdir.

Kimdir İyâd b. Ğanem?

İyâd b. Ğanem, İslâm'ın yüz akı olan yiğitlerinden biridir. İyâd b. Ğanem'i biraz olsun tanırsak, onun bereketli hayatından çok ama çok şey öğreniz. Özellikle şu beş temel mesajı öğreniriz.

1- Bir hayat, nasıl İslâm'a vakfedilir?

İslâm gibi aziz bir dine hayat nasıl vakfedilir, bunun en güzel örneklerinden biri olan Hz. İyâd, bizlere çok güzel bir model olarak mesajlar verir.

[7] İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, s. 283.
[8] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 637.
[9] Muhammed Emin Yıldırım, *Ümmetin Emini Ebû Ubeyde b. Cerrah*, s. 114.

2- Bir hayatın üçte birlik bir kısmı nasıl Allah'ın kelimesini yüceltmek için at üzerinde geçirilir?

İyâd b. Ğanem'in yaşadığı ömür sadece 60'dır. Tam 60 bile değil, 59; bu 59 yıllık hayatının son 20 yılını; yani 40 yaşından 60 yaşına kadar, hiç atının üzerinden inmemiş bir yiğittir. Dolayısı ile cihad adına, Allah'ın kelimesini yüceltmek adına çok ama çok önemli mesajlar verir.

3- Risaletin davasına nasıl hizmet edilir?

Yani hizmetin yöntemini de öğretir bize İyâd b. Ğanem... Hz. Ebû Bekir dönemi ile birlikte başladığı cihad yolculuğunda katılmadığı sefer yoktur, gitmediği toprak kalmamıştır. Onun katıldığı seferler dikkat buyurun tam 600 km'lik bir mesafedir. 600 km'lik mesafede atının üzerinde oradan oraya, oradan oraya iman adına koşup durmuş bir yiğittir. İyâd'ın adını ve hayatını duyup da öğrenip de kaç kişi içimizde hâlâ oturur, hâlâ iman davası için elini taşın altına koymaz, bilemiyorum. Ama bildiğim bir hakikat var ki İyâd demek insana heyecan verir; İyâd demek insanın dizine derman olur, diline ferman olur. İyâd demek insanı ayağa kaldırır, bu din için koşturur, ter döktürür, göz yaşı döktürür, coşturur ve Allah yolunda feda ettirir.

4- Cennet cömertlikle, keremiyetle nasıl kazanılır?

Bu önemli mesajın hakikatini de öğreniriz. İnsanlara ikram etmek, sofraları başkaları ile paylaşmak, kerim bir Allah'ın kulu olduğunu unutmadan, Allah'ın diğer kullarına kerim olmanının önemini öğretir. İyâd b. Ğanem, at üstünde iken bile nasıl kerim olunması gerektiğini hayatı ile bizlere gösterir. Bugünün insanları olarak bizlere şöyle bir mesaj verir: *"Biz sahâbî nesli hayra doymayız. Bir iş yapınca sadece onu yeterli görmeyiz. Hel min mezid/ Daha ötesi yok mu bilinci ile yürür, hayırları çoğaltır, çeşitlendirir ve hep daha fazlasını yapmanın yollarını ararız."*

5- Kamu malına karşı emin olmak, nasıl Allah'ın hakkına riayet etmektir?

Bugünün dünyasında ne yazık ki bir çoğumuzun imtihanı kaybettiği kamu malına emanet nazarı ile bakmanın ve bu işin sorumluluğunun ne olduğunu kavramanın yollarına dair çok önemli mesajları bizlere ulaştırır.

İyâd b. Ğanem Demek, Ne Demek?

İyâd b. Ğanem'in büyüklüğünü biraz daha kavrayabilmemiz için bir kıyaslama ve karşılaştırma yaparak onun hayatındaki yolculuğa başlamak istiyorum. Bugün ashâbı az çok tanıyan birisi Hz. Ömer'in, İslâm'ın oğlu olan Selmân-ı Fârisî'nin, Aşere-i Mübeşşere'den olan Ebû Ubeyde b. Cerrah'ın ve Seyfullah lakabının sahibi olan Halid b. Velid'in değer ve kıymetini çok iyi bilir. Bu dört ismi neden verdim? Çünkü bu dört isim ile İyâd b. Ğanem arasında inanılmaz bir sevgi bağı, bir muhabbet bağı vardır. İyâd b. Ğanem'in hayatının sayfalarını çevirdiğiniz zaman bazen sanki Hz. Ömer'i okur, dinler gibi olursunuz, bazen Hz. Selmân'ın o hoş meltemi sizi sarar gibi olursunuz, bazen Ebû Ubeyde b. Cerrah gibi Eminü'l-Ümme/ Ümmetin Emini olan bir sahâbîyi okumuş gibi olursunuz. Bazen de Halid'i, Allah'ın kılıcı olan Halid b. Velid'i okur gibi olursunuz.

İyâd b. Ğanem demenin ne demek olduğunu bu dört sahâbînin örnekliğinden daha iyi anlayabiliriz. İyâd b. Ğanem demek, ne demektir?

- *İyâd demek, farukiyet kameti ile Hz. Ömer demektir*
- *İyâd demek, keremiyet kameti ile Hz. Selmân demektir.*
- *İyâd demek, emanet kameti ile Hz. Ebû Ubeyde demektir.*
- *İyâd demek, cihat kameti ile Hz. Halid demektir.*

Fârûkiyet, keremiyet, emanet ve cihat bu dört kavramı unutmadan ; İyâd b. Ğanem'in bu kavramları hayatında nasıl doğrultmuş olduğuna bir bakalım.

Hayatına Kısa Bir Bakış

Tarihler miladî 582'yi gösterdiğinde İyâd b. Ğanem Mekke'de doğar. Bu tarihe göre Efendimiz'den 11-12 yaş küçüktür. Dolayısı ile nübüvvetin dirilten sedası Mekke'de duyulmaya başlandığında, İyâd 28 yaşlarında bir delikanlıdır. Asr-ı Saâdet'in dünyasında adı İyâd olan epey sahâbî vardır. İbn

Hacer'in *el-İsâbe*'sinde 25 tane ismi İyâd olan sahâbî görüyoruz.[10] Bu 25 sahâbîden üç tanesinin hayatları ne yazık ki birbirlerine karıştırılmıştır. İyâd b. Ğanem, İyâd b. Züheyr ve İyâd b. Amr el-Eş'arî... Özellikle bu üç İyâd'ın hayatlarının birbirlerine karıştırılmasının sebebi şudur: İyâd b. Züheyr, İyâd b. Ğanem'in öz amcasıdır. İlk mü'minlerdendir; Habeşistan hicretine katılmış, Bedir'de Uhud'da yer almış bir sahâbîdir. İyâd b. Amr el-Eş'arî ise, İyâd b. Ğanem'den hadis nakletmiştir. Bu bağdan dolayı bazı kaynaklarımızda bu üç İyâd'ın hayatları birbirlerine karıştırılarak anlatılmıştır. Ama biz yine de kaynaklarımız içerisinde biraz gayret ederek İyâd b. Ğanem'in hayatını tespit edebiliyoruz.

Bazı kaynaklarımızda ismi konusunda bir ihtilaf vardır, şöyle ki: Müslüman olmadan önce isminin Abduğanem olduğu söylenir. Bazı kaynaklarımıza göre ise ismi İyâd, babasımn ismi Abduğanem'dir, yani Ğanem'in kulu... Ğanem de biliyorsunuz koyun demek, koyunun kulu anlamında olan bu ismini ya da babasının ismini Müslüman olduktan sonra hiç kullanmamış ve İyâd b. Ğanem ismi ile meşhur olmuştur. [11]

Onun ne zaman Müslüman olduğu ihtilaflıdır; ancak adını Hudeybiye'nin hemen öncesinden duymaya başlıyoruz siyerin sayfaları içerisinde... O zamanda da Müslüman olmuş olabilir, öncesinde de olmuş olabilir.

İyâd b. Ğanem'in kabilesi olan Fihroğulları Mekke'nin bilinen ve soylu kabilelerinden biridir. Fihr, Kureyş'in diğer ismidir. Bu zat Kureyş'in atası olarak bilinir ve Efendimiz'in 11. göbekten dedesidir. Fihr'in üç oğlu vardı: *Muharib, Hâris ve Galib*... Efendimiz'in (sas) soyu Galib'ten, Ebû Ubeyde b. Cerrah ile İyâd b. Ğanem'in soyu ise Hâris'ten gelir. Dolayısı ile İyâd'ın soyu 11. göbekte Efendimiz ile birleşir. Ebû Ubeyde ile ise 5. göbekte amca çocuklarıdır. [12]

Soy olarak Efendimiz'e (sas) bu kadar uzak olmasına rağmen İyâd'ın, Efendimiz'e (sas) bir yakınlığı vardı. O, Efendimiz'in (sas) bacanağı idi. İyâd

[10] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1395-1400.
[11] Asri Çubukçu, "İyaz b. Ğanm" *DİA*, XXIII, 498.
[12] Soy ağaçlarını görmek için bkz. Muhammed Emin Yıldırım, *Ümmetin Emini Ebû Ubeyde b. Cerrah*, s. 156-157.

b. Ğanem, Ebû Süfyan'ın kızı, annelerimizden Ümmü Habibe validemizin baba bir kız kardeşi olan Ümmü'l-Hakem bint Ebî Süfyân ile evliydi. Yıllarca evlilikleri sürdü, İslâm geldikten sonra ise bu hanım yıllarca iman etmedi. Bakara Sûresi'nin 221. ayeti nazil olunca; - bu ayet müşrik hanımlarla evliliği yasaklayan ayetti-[13] hanımına verdiği mihri geri alarak onu boşadı.[14] Bu evlilikten çocukları yoktu. Ondan sonraki evliliğine dair bir bilgi yok elimizde... Ama yıllar sonra Diyarbakir'in fethini tamamladıktan sonra, yine cihad meydanlarına yürürken, ailesini orada bıraktığı söylenir. Hatta bazı tarihî kayıtlara göre çocuklarının soyu orada devam eder ve onlara Ebû Eyyüb ailesi denir. [15] Bugün bile kendilerini Ebû Eyyüp ailesine nispet eden birçok aile vardır Diyarbakır'da...

İyâd b. Ğanem, Hudeybiye seferine katılır, o da Semure ağacının altında el uzatıp biat eden 1400 bahtiyardan biri olarak Cennetle müjdelenen o topluluğun içerisindedir. O günden sonra Efendimiz (sas) ile beraber tüm seferlere, Umretü'l-Kaza'ya, Veda Haccı'na ve diğer seferlere katılır.[16] Ama asıl İyâd'ın adını tarih Hz. Ebû Bekir devri ile birlikte yazmaya başlayacaktır. *Bir binecek atına İyâd, Hz. Ebû Bekir döneminde bir daha inmeyecek ve atının üzerindeyken cennete yürüyecektir...*

Cihad Meydanlarının Kahramanı

Önce biz onu irtidat hareketlerinde gösterdiği dirâyet ve başarısı ile görürüz. Hz. Ebû Bekir'in hilafet yıllarında -ki hilafet zamanlarının en zorlu 2,5 yıllık dönemidir- İslâm'ın ilk halifesi ona ne görev vermişse hepsini yerine getirmiş, bazen asker olarak ama çoğu zaman komutan olarak nerede görev almışsa orada o işin hakkını ödemiştir.

[13] *"İman etmedikçe putperest (müşrik) kadınlarla evlenmeyin. Beğenseniz bile, putperest bir kadından, imanlı bir câriye kesinlikle daha iyidir. İman etmedikçe putperest erkekleri de (kızlarınızla) evlendirmeyin. Beğenseniz bile, putperest bir kişiden inanmış bir köle kesinlikle daha iyidir. Onlar (müşrikler) cehenneme çağırır. Allah ise, izni (ve yardımı) ile cennete ve mağfirete çağırır. Allah, düşünüp anlasınlar diye âyetlerini insanlara açıklar."* Bakara 2/221.

[14] Asri Çubukçu, "İyaz b. Ğanm" *DİA*, XXIII, 498.

[15] Asri Çubukçu, "İyâz b. Ğanm" *DİA*, XXIII, 499.

[16] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1398-1399; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, IV, 315.

Tarihler Hicret'in 15. yılını gösterdiğinde, İslâm ümmetinin başka bir Bedir savaşı sayılan Yermûk savaşı olmuştu. Ümmetin hiçbir zaman ne Bedirleri, ne Uhudları ne Hendekleri ne de Mûteleri bitmedi, bitmeyecek bunu böyle bilelim. Bitmediğini bilen biri olan Mehmet Akîf, onun için Çanakkale deyince aklına Bedir geliyordu.... Onun için şarkın en sevgili sultanı olan Selahaddin-i Eyyûbî'nin katıldığı Hittin savaşı (25 Rebiülahir 583/4 Temmuz 1187) o dönemin Bedir'i diye isimlendiriliyordu. İz b. Abdusselam'ın katıldığı Ayncalut savaşı (25 Ramazan 658/3 Eylül 1260) o dönemin Bedir'i diye isimlendiriliyordu.

Yermûk savaşı da Hicretin 15. yılının Bedir'i idi; yani bir ölüm-kalım harbi idi. O harb kazanılırsa, Şam'ın ve Anadolu'nun kapıları İslâm'a açılacak, o savaş kaybedilirse belki yıllar sonra o kapılar ya açılacak ya da açılmayacaktı. İşte bu ölüm-kalım savaşında 40.000 İslâm askerini 5 komutan idare ediyordu. Beşine de canlar fedadır; yiğitler, bahadırlar, aslanlar... Kimdi bunlar?

1. Halid b. Velid; başkomutan
2. Ebû Ubeyde b. Cerrah
3. Amr b. As
4. Şurahbil b. Hasene
5. Yezid b. Ebî Süfyân [17]

Halid b. Velid, müthiş bir askeri deha ile ordusunu 38 kola ayırmıştı o gün... İşte o kollardan birinin komutanı da İyâd b. Ğanem idi. O savaş gerçekten çok farklı bir savaştır; çok farklı tablolar, hatıralar içerisinde barındırmaktadır, onların hepsini elbette anlatmak mümkün değildir; ancak size o savaşın öncesinden bir tablo aktarmak isteriz. Ordular karşılıklı Yermûk'ta savaşın başlamasını bekledikleri bir anda Rumlar bir casus göndermişti, Müslümanların hallerinden haber getirmesi için... Casus, İslâm ordusunun içerisine dalıp, bazı bilgileri toplamış ve Rum tarafına dönmüştü. Heraklius sormuş: "Anlat bakalım Müslümanlar, nasıllar? Neler yaparlar?" Casus, Müslümanlara hayran olmuştur. Gerçekte Müslümanlar o dönemde tanın-

[17] Bkz. Muhammed Emin Yıldırım, *Ümmetin Emini Ebû Ubeyde b. Cerrah*, s. 107-108.

dıkça sevilen, hayran olunan ve tanındıkça yürekler fetheden insanlardı. Casus, Heraklius'a diyordu ki: *"Onlar geceleyin hepsi ibadet ediyor. Gündüzün de hepsi askerlik yapıyorlar. Yani gece rahip, gündüz asker... Hakkı yerine getirmek için hırsızlık edenler, kumandanlarının oğlu olsa bile elini kesiyorlar. Her an ve zeminde hakkın arkasında yer alıyorlar..."* Casus hayran hayran gördüklerini işte böyle anlatıyordu. Evet, gerçekten Allah Resûlü'nün ashâbı, *Ruhbanü'l-leyl fursanü'n-nehâr* idi. Yani gecenin ruhbanı/âbidi; gündüzün fursanı/mücahidi idiler. Casus, Heraklius'a bu haberleri verdikten sonra Heraklius şu itirafta bulunmak zorunda kalacaktır: *"Böyle insanlara karşı bizim galip gelmemiz mümkün değildir. Öyleyse onlarla yeryüzünde uğraşmaktansa yerin altı bize daha hayırlıdır."* [18]

O yiğitler destan yazdılar o gün Yermûk'ta... Sayıca teçhizatça kendilerinden kat kat hem fazla ve donanımlı olan Bizans ordusunu darmadağın ettiler. Dağılan Bizans ordusu Anadolu'nun içlerine doğru kaçtılar. Nereye kadar, ta Malatya'ya kadar... Onların arkasında bir yiğit vardı; o yiğit, kaçan Bizans ordularının peşinden ilk kez Anadolu'ya ayak basacak ve bir daha da o ayaklarını bu topraklardan çekmeyecekti.

Yermûk'un arkasından İslâm'ın yiğitleri ilk kıble ve miracın ana yatağı olan Kudüs'e yöneldiler. Kudüs'ü fetheden ordunun içerisinde İyâd b. Ğanem de vardı. Oradan Halep ve Humus'a, oradan Ebû Ubeyde b. Cerrah ile beraber Antakya'ya, oradan el-Cezire'ye...

Anadolu Topraklarında

el-Cezire'ye gönderilecek ordunun kimin komutasında gideceği Irak cephesinin komutanı olan Sa'd b. Ebî Vakkâs tarafından belirlenecekti. Ancak Sa'd kimi göndereceğini tam tespit edememişti. O günlerde Halife Ömer'den bir mektup geldi. Hz. Ömer diyordu ki: "el-Cezire'ye göndereceğin ordunun başına ya Halid b. Urfete'yi ya Haşim b. Utbe'yi ya da İyâd b. Ğanem'i komutan olarak ata." Sa'd bu mektubu alınca hiç düşünmeden İyâd'ı komutan olarak atadı. Neden Hz. Ömer'in söylediği ilk iki ismi değil

[18] İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 19.

de üçüncü ismi seçtiğini soranlara diyordu ki: *"Hz. Ömer'i ben çok iyi tanıyorum. Onun yüreğindeki isim İyâd'dı; ama o haksızlık etmemek için diğer ikisini öne aldı. Ömer'in yüreğindeki isim benim de yüreğimdedir."* [19] Sahâbedeki anlayışı görüyorsunuz değil mi?

Bunun üzerine İyâd gider ve o toprakların çoğunu İslâm ile tanıştırır. el-Cezire'den sonra oradan Rakka'ya ve oradan Ruha'ya yani Urfa'ya gelir.[20]

Urfa'ya gelinince bölge halkı önce biraz direndiyse de sonra savaşmadan barış yolu ile İslâm'ın adalet dağıtan sistemine teslim oldu. Urfa'nın fethi tamamlanınca durmak yok; burası İslâm ordularının karargâhı ve askerî bir üssü oldu, bundan sonra oradan Samsat'a, Adıyaman'a, Nasibin/ Nusaybin'e, oradan Amed'e Diyarbakır'a, Silvan'a, Bitlis'e, Ahlât'a ve daha nice yerlere... Boşuna mı dedik İyâd b. Ğanem'e Anadolu'nun Fatihi diye... Anadolu'nun dört bir tarafına atını sürdü... Ulaşamadığı yerlerde de doğuya Habib b. Mesleme'yi, Batıya Safvan b. Muattal'ı gönderdi. Öyle bir manzara oluşmuştu ki Anadolu'da Hicretin 20 yılına kadar İslâm'ın dirilten sesi ve sedası ile buluşmayan yer kalmamıştı. O güzide insanlar ne dil biliyorlardı, ne belli işlerin profesyonel yetiştirilmiş elemanlarıydılar. Bakın o gün için bölge halkı Rumca konuşuyor, Kürtçe konuşuyor, Süryanice konuşuyor. Gelen İslâm askerleri dil bilmiyorlar, insan psikolojisi adına bir şeyler talim etmemişler, çoğu Kur'ân'ın hafızı da değil, çoğu Efendimiz'in (sas) yıllarca dizinin dibinde oturmuş insanlar da değil... Ama onlar kendilerini Cahiliye'nin karanlığından İslâm'ın nuruna kavuşturan Efendimiz'den (sas) ve ilk halkanın sakinleri olan Ebû Bekirlerden, Ömerlerden, Osmanlardan, Alilerden bu din için hizmet etmenin en büyük şeref olduğunu öğrenmişler. Bir insanın hidayetine vesile olmanın kızıl tüylü develerden [21] ya da üzerine güneşin doğup battığı tüm topraklardan daha hayırlı olduğunu öğrenmişler,[22] bu dünyada Efendimiz'e (sas) doymadan gitmişler, O'nunla cennette

[19] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1399; İbn Esîr, *el-Kâmil*, II, s. 487.

[20] Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, s. 201.

[21] "Allah'a yemin ederim ki senin irşadınla Allah'ın bir tek kişiye hidâyet vermesi, senin kırmızı develere sahip olmandan daha hayırlıdır!" (Buhârî, *Megâzî*, 39)

[22] *"... Üzerine güneşin doğduğu her şeyden daha kıymetli ve daha hayırlıdır!"* (Hudarî, *Nûru'l-Yakîn*, s. 255)

beraber olmanın yolunun dünyada O'nun sancağının boynu bükük kalmaması için ter dökmek, mücadele etmek olduğunu anlamışlar... Bunun içinde durmamışlar, yorulmamışlar, dil bilmiyoruz, yol bilmiyoruz, biz bu işin adamı değiliz dememişler; ellerine almışlar bir kılıç sırtlarında yamalı cübbeler, dillerinde Kur'ân'dan ayetler, düşüncelerinde Sünnet -*ki Sünnet Müslümanca düşünme ve Müslümanca yaşamanın adıdır*- yüreklerinde büyük bir aşk ve heyecan Anadolu'nun dört bir tarafını dolaşmışlar.

Size canlar feda ey Ashâb-ı Resül! Gelmeseydiniz buralara halimiz nice olurdu? Şimdi kimimiz Yezidî, kimimiz Hıristiyan, kimimiz Mecusî, kimimiz Zerdüşt olur, hidayetten mahrum olarak yaşardık. Size nasıl dua edileceğini bilmiyoruz. Ama her halde size yapılacak en güzel dua: *"Radiyallahu anhum ecmain/ Allah sizden ebeden ebeden razı olsun."* duasıdır.

İyâd b. Ğanem'in cihad kameti dedik ya Halid b. Velid'e benzer, bu konuda sayfalarca yazsak yine de azdır; ama satırlar sınırlı olduğu için *cihad kameti* için bu kadarı ile iktifa edelim. Onun *farukiyet, keremiyet* ve *emanet* kameti ile alakalı özelliklerine dair de birkaç söz söylemek isteriz. Dedik ya, onda Hz. Ömer'in farukiyeti, Hz. Selmân'ın keremiyeti, Ebû Ubeyde b. Cerrah'ın emaneti var diye... Bakın nasıl var?

Hz. Ömer'in Fârûkiyet Kameti

İyâd b. Ğanem'in, Hz. Ömer'e benzer yönleri çoktur. Ancak bir noktaya dikkatinizi çekeceğim. Hz. Ömer'in hilafet süresi tam 10,5 yıldı. Bu 10,5 yıl zarfında, Hz. Ömer İslâm devletinin sınırlarını Hz. Ebû Bekir'den aldığı dönemden neredeyse 3 katma çıkarmıştı. [23] Gün geçmiyordu ki bir yerden fetih haberi gelmesin. Kudüs, Mısır, Ürdün, Şam, Anadolu, Irak, İran ve daha nice yerler hep onun zamanında fethedilmişti. Ancak ne zaman bir yerin fetih müjdesi Medine'ye halife Ömer'e ulaşsa, onu bir titreme tutar, gözyaşları içerisinde: *"Allah'ım bu kadar insan ile ben ne yapacağım"* derdi. Onun derdi toprak fethinden ziyade gönüllerin fethi idi. Onun derdi fethedilen toprak-

[23] Hz. Ömer vefat ettiği gün (26 Zilhicce, 23/2 Kasım, 644) İslâm Coğrafyası'nın genişliği 2.251.030 mil² (5.830.167 km²) bulmuştu. Bkz. Nedvî-Ensarî, *Asr-ı Saâdet*, I, 311.

lardaki insanlara İslâm'ın mesajını ulaştırmaktı. Gelin İyâd b. Ğanem'e aynı derdi, aynı ızdırabı onda görürsünüz. Bir yeri fethettiği zaman Ömer hassasiyetinde titrer, sorumluluğun altında ezilir ve hemen o halka İslâm'ı öğretmek ve anlatmak için seferber olurdu. Onun başlattığı çok güzel bir gelenek vardı. Nereyi fethetse İyâd b. Ğanem, aynısını Urfa'da da yapmıştır; oraya askerleri içerisinde İslâm'ı en iyi bilen 10 kişi seçer ve 10 kişiyi orada bırakır, onlara halka İslâm'ı anlatma ve öğretme görevi verirdi.[24] Bu hassasiyetle nice yürekler kazanmış, nicelerine İslâm'ın güzelliklerini anlatmış ve yeni nesiller içerisinden nicelerini imana taşımıştır. Yani şu topraklarda yaşayan bizlerin ataları, dedeleri, nineleri, hep onun vesilesi ile imanla tanışmıştır. Fârûkiyet makamı, aslolan toprak fethi değil, gönül fethidir diyen bir makam, bir kametti. Fârûkiyet makamı, iman ile inkarın, hidayet ile dalaletin, tevhid ile şirkin, hak ile batılın arasını en derin çizgiler ile ayırmaktı. Küfre, günaha, şirke düşman olmak; ama insana düşman olmamaktı. Bunun için kim olursa olsun ona el uzatmak; ama uzatırken de onunla iman edene kadar dostluk kurmamaktı. Bunların hepsi İyâd b. Ğanem'de vardı.

Keremiyet Kameti

Gelin *keremiyet* kametine... Sahâbe içerisinde bu makamın hakkını veren yiğitlerin başında Hz. Selmân gelir değil mi? Kaç kez malını tüketircesine Allah yolunda infak ettiğine tarih şahit olmuştur. Öyle çok malıda olmamıştır; ama ne olmuşsa büyük bir keremiyet ile davranmıştır. Selmân-ı Fârisî'nin çok özelliği vardır, özellikle bir özelliği bizim için çok mühim: O, tüm dünyasını bohçasında, sırtında taşıyan bir yiğitti. İran'ın Medain şehrinde validir. Sel olur, su basar şehri, bütün dünyası sırtında olan Selmân, alır alacaklarım çıkar bir taşın üzerine ve malları çok olupta onları kurtarma derdine düşenlere bakarak der ki: *"Yükü az olan kurtuldu!"* Sadece bu tavrı bile Hz. Selmân'ın keremiyet çizgisinde nerede durduğunu bize gösterir.

İyâd b. Ğanem keremiyet meselesinde aynen Hz. Selmân gibiydi. Bütün sermayesi sırtındaydı. Hiç biriktirecek, bir yerlere koyacak kadar malı olmadı. Ama dikkat ettiyseniz cihad meydanlarındaki halini söyledik. O

[24] Vakıdî, *Fütuhu'ş-Şam*, II,149.

günün şartlarında 20 yıl fasılasız savaş yapan bir komutan, bir asker inanılmaz bir ganimetin sahibi olmalıydı. Çünkü o yıllar yapılan savaşlarda İslâm askerleri çok büyük ganimetler elde ediyorlardı. Hatta Hz. Ömer bundan dolayı bazı askerleri geri çekmiş ve çok zenginleşmelerini istememişti.

İyâd b. Ğanem, ne zaman ganimetten bir pay alsa, hemen infak eder, o malı yanında hiç alıkoymazdı. Bu durumu bir gün birileri Hz. Ömer'e şikayet edecekti. Diyeceklerdi ki: "Ey Emire'l-Mü'minin! İyâd malını insanlara israf eder derecesinde dağıtıyor?" Bu söz karşısında Hz. Ömer şunu diyecekti: *"Mal kendisinin malıdır, dilediği gibi dağıtabilir. Ben onun devlet malına olan hassasiyetini biliyorum, ama dağıttığı mallar kendi mallarıdır."* [25] Bu keremiyetinden ve cömertliğinden kendisine *Zadu'r-Rikab/Yolcunun azığı* denmişti.[26] Sebep şu, kim gitse onun yanına, ondan bir şey alarak gelir, kimseleri boş çevirmez, kerim olan Allah'ın kerim bir kulu olmaya çalışırdı. Kaynaklarımız kaç kez onun misafirlerini hoşnut etmek için kendi bindiği devesini kesip ikram ettiğini söylemektedir. O öylesine cömerttir ki elinde varsa verir, olmazsa neyi varsa onu verirdi. [27]

Emanet Kameti

Gelin emanet kametine... Onda da Ebû Ubeyde b. Cerrah'a benzerdi... *Ümmetin Emini* olan Ebû Ubeyde, emanet noktasında farklı bir duruşun sahibi idi. İyâd b. Ğanem de onun gibiydi. Kendi malını elinde tutmayıp hemen dağıtan İyâd; mesele devletin, Beytülmal'ın parası olunca bir tek dirhemini dahi almaz, alınmasına müsaade etmez, göz yummaz, yemez ve yedirmezdi. Bu konuda da bir örnek vermek isterim. Rakka'da[28] vali ve ordu komutanı sıfatı ile dururken, ta Mekke'den beş kişilik bir akraba grubu İyâd'ı ziyaret etmek için gelirler. Geliş amaçları vali ve komutan olan İyâd'dan ya mal veya makam adına bir şeyler koparmaktır. Dikkat edin, bugünün insanları olarak bizlere bu örnek çok şey söylemektedir. Akrabalarını çok iyi

[25] İbn Cevzi, *Sıfatü's-Saffe*, I, 298.
[26] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1399; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, IV, 315.
[27] İbn Sa'd, *Tabakât*, IX, 405.
[28] Suriye sınırları içerisine düşen tarihî bir şehirdir; Haleb'e 160 km. uzaklıktadır.

karşılayan İyâd, elinden geldiğince onlara kendi malından ikram ve izzette bulunur. Birkaç gün geçtikten sonra o akrabaları geri dönmek istediler. Bu sefer İyâd b. Ğanem elde avuçta bir şeyler kalmadığı için bir hizmetlisini sattı ve oradan aldığı 50 dinarı onlara, onar onar harçlık olarak verdi. Ama akrabalarının gözleri daha fazlasında olduğu için bu ikramdan ve hediyelerden pek memnun olmadılar. Dediler ki: "Ey Amcamızın oğlu! O kadar uzak yoldan geldik, o kadar zorlu bir yolculuktan sonra sana ulaştık! Senin bize yaptığın ise çocuklara verildiği gibi bize harçlıklar vermektir! Şimdi hiç oldu bu?" İyâd onların bu sözlerine üzüldü ve dedi ki: *"Ey Amcaoğulları! Uzak yollardan geldiğinizi biliyorum. Ama inanın elimde avucumda ne varsa hepsini size verdim. Hatta bir kölemi satarak aldığım parayı sizlere verdim. Olsaydı yine verirdim. Ama yok, olmayınca beni kınamayın!"* Onlar dediler ki: "Nasıl yok! Koca Şam'ın valisi, 50.000 askerin komutanı İyâd'ın, büyük bir hükümranlığın sahibi olan valinin malı yok öyle mi?" İyâd akrabalarının derdini anlamıştır. Sözü ne olur biliyor musunuz? Der ki: *"Siz benden Allah'ın malım çalmamı istiyorsunuz? Vallahi bilsem ki beni testere ile doğrayacaklar yine de bana ait olmayan bir tek dirhemi zimmetime geçirip, devletin malına ihanet etmem!"* [29]

Emanet işte budur. Birileri alkışlasın diye birileri övsün diye, birileri memnun olsun diye kamunun malından hırsızlık mı yapacağım diyordu. Akrabaları İyâd'daki bu kararlı hali görünce bu sefer dediler ki: "Öyle ise bize bazı görevler ver. Kimimizi zekat memuru, kimimizi başka bir devlet işine koy! Hiç değilse orada hizmet edip maaş alalım!" İyâd akrabalarının bu sözlerini duyunca onları Allah ile korkutmaz, çünkü Allah'tan korkan zaten bu teklifte bulunmazdı. Ne yapar İyâd; ismini duyunca ödleri kopan birisi ile onları korkutur. Der ki: *"Sizi bir göreve atasam, Ömer sizi de beni de hesaba çeker ve sonrasında ne yapacağını biliyorsunuz?"* Gözleri dünya hırsı ile dolmuş olan akrabalarının Hz. Ömer'den de korkuları yoktur. Derler ki: "Eğer Ömer böyle bir şeye kızsaydı, Ebû Ubeyde'ye kızardı. Sen Ebû Ubeyde'nin akrabası olmana rağmen, o seni atadı, Ömer de bunu tasdik etti. Sen de bizi ata, Ömer bunu da tastikler!" İyâd b. Ğanem dedi ki: *"Vallahi ben Ömer'in*

[29] İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 171.

katında Ebû Ubeyde gibi değilim ki benim atadıklarımı Ömer tasdiklesin!"[30] İyâd'ın demediğini biz diyelim; "Sizler de İyâd gibi değilsiniz." Bunun üzerine akrabaları küstüler ve İyâd b. Ğanem'e biraz ağır sözler söyleyerek gittiler. Ama İyâd buna hiç üzülmedi; kamunun malına emanet nazarı ile baktığı için, o malı gözünden aziz bildi, gereği ne ise yerine getirdi ve asla kendisinin elinin altında olan emanetlere ihanet etmedi. El, halk alkışlasın diye Hakk'ı küstürmedi. Hakkın hatırı âlîdir, hiçbir hatıra feda edilmez, dedi ve bunun gereğini yaptı. Vefat edeceği zaman geriye sadece cihad etmek için iki atı ve iki devesi kalmıştı.[31] Onun dışında neyi varsa hepsini infak etmiş, devletin malına da hiçbir zaman el sürmemişti. İşte onun emanet kameti de böyleydi.

Vefat Yolunda

20 yıl atın sırtından inmeyen bu yüce insan, Rakka'da iken, Hicretin 20. yılında Medine'deki Halife Hz. Ömer'den bir mektup alır. Mektupta Hz. Ömer diyordu ki: "Şam cephesinin komutanı Yezid b. Ebî Süfyan çok hastadır; bir an önce oraya git ve ondan komutayı devr al!" Bunun üzerine İyâd b. Ğanem hemen yola çıktı; ama Şam'a varmadan ölüm ona Humus'ta yetişti. Humus şehrinde vefat eden İyâd b. Ğanem oraya defnedildi. Bir yıl sonra Halid de orada vefat edecek, o da oraya yakın bir yere defnedilecekti. İyâd vefat ettiğinde yaşı miladî olarak 59 civarında idi.[32] İki komutan nasıl hayatta iken yanyana Allah adına kılıç salladılarsa, vefatlarında da âdeta sırt sırta o büyük güne doğru yürüdüler. Allah ikisinden de ebeden razı olsun.

[30] İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 171.
[31] Asri Çubukçu, "İyâz b. Ğanm", *DİA*, XXIII, 499.
[32] Doğum tarihi miladî 582, vefat tarihi miladî 641 olduğuna göre, vefat ettiğinde yaşı 59'du.

İYÂD B. ĞANEM'İN HAYATINDAN MESAJLAR

- Bu topraklara imanın tohumunu eken İyâd b. Ğanem'lerin hakkı, onların miraslarına sahip çıkmak, yaşamak ve yaşatmaktır. Yaşa ki yaşatabilesin; yüreğini ver ki yürekler fethedebilesin.
- Bu çağda Ömer olmanın hakkı, farukiyetin gereği iman ile inkar arasını net çizgilerle ayırmaktır. Allah'tan hakkı ile kork ki ihsan şuuruna eresin ve Allah'ı görüyormuş gibi kulluk edebilesin.
- Selmân-ı Fârisî gibi İslâm'ın oğlu olmanın hakkı, neyin varsa hepsini dinine feda etmektir. Dünyalıkları sırtta taşınan bir bohça haline getir ki değişen değil, dünyayı değiştiren adam kıvamına erebilesin.
- Ümmetin emini olabilmek, elinden ve dilinden başkalarının güvende olmalarını sağlamaktır. Hududullaha/Allah'ın sınırlarına riayet et ki tüm korkulardan arınıp, güven içinde Cennet'e yürüyebilesin.
- Allah ile irtibatını her gün biraz daha güçlendir ki ayağını yere sağlam basasın, O'ndan başkası ile tatmin olmayasın, savrulmadan istikamet üzere kalabilesin.